

WYDZIAŁ PRAWA I ADMINISTRACJI UNIwersYTETU Jagiellońskiego W LATACH 1780–2014

W tomie II wydawnictwa *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego* zamieszczone zostały biogramy profesorów prowadzących działalność dydaktyczną i naukową na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w okresie od reformy Kołłątajowskiej do czasów współczesnych, a ich życie oraz dokonania stanowią najpełniejszy, najlepszy z możliwych obraz historii Wydziału. Podstawę niniejszego opracowania stanowią w dużym stopniu materiały zgromadzone w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pozwoliły one ukazać prezentowane postaci w sposób odbiegający od typowego schematu biograficznego, z uwzględnieniem przede wszystkim kariery naukowej.

By obraz Wydziału stał się dla Czytelników w pełni zrozumiały, konieczne jest jednak przypomnienie przynajmniej niektórych wydarzeń z jego dziejów organizacyjnych.

Wydział przechodził w tym czasie zmienne koleje losu. W długim, ponaddwustuletnim okresie dokonały się przecież kolejne rozbiory Rzeczypospolitej, zakończone jej ostatecznym upadkiem, Kraków stawał się na przemian częścią terenów pod panowaniem austriackim, częścią Księstwa Warszawskiego, Wolnym Miastem, by powrócić na kolejne dziesięciolecia pod panowanie austriackie, będące okresem niejednorodnym, bo obejmującym także czasy autonomii galicyjskiej, i by wreszcie stać się ważnym ośrodkiem akademickim w Odrodzonej Drugiej Rzeczypospolitej. Wydarzenia II wojny światowej, a następnie zmienne losy ustrojowe państwa po jej zakończeniu również nie pozostały bez wpływu na Uniwersytet Jagielloński oraz jego Wydział Prawa i Administracji.

Reforma Akademii Krakowskiej, dokonana w roku 1780 przez Komisję Edukacji Narodowej, przyniosła duże zmiany także dla Wydziału Prawa. Akademia, nazwana Szkołą Główną Koronną, dzielić się miała od tej pory na cztery kolegia: fizyczne, lekarskie, prawnicze i teologiczne. Na Kolegium Prawnicze – jedyne niedzielące się wewnątrz na szkoły – składać się miało sześć katedr, obejmujących tylko prawo świeckie, podczas gdy katedry prawa kanonicznego pozostać miały przy Kolegium Teologicznym. Istotną zmianą było jednoczesne przekształcenie katedry *iuris naturalis et gentium* w nowocześniejszą katedrę prawa natury, ekonomicznego, politycznego i narodów, której wykłady miały charakter propedeutyczny dla pozostałych nauk.

Po raz pierwszy utworzone miały zostać katedry prawa kryminalnego oraz praktyki i historii handlu. Katedra prawa krajowego publicznego i cywilnego oraz katedra praktyki wszystkich jurysdykcji sądowych (procesu) zajmować się miały nauczaniem prawa polskiego, zaś z dawnej organizacji pozostała katedra prawa rzymskiego i jego historii. Z powodu kłopotów, m.in. z obsadą wszystkich stanowisk profesorskich, reforma nie została w pełni wprowadzona w życie, a w kolejnych 2 latach akademickich w praktyce istniały z obsadą profesorską tylko katedra prawa natury (ksiądz Antoni Popławski) i katedra prawa rzymskiego (ksiądz Bonifacy Garycki).

Kolejna zmiana w organizacji uczelni nastąpiła w roku akademickim 1783/1784, gdy Szkoła Główna Koronna podzielona została na zaledwie dwa kolegia: Fizyczne, w skład którego wchodziły nauki biologiczne, matematyczno-fizyczne i lekarskie, oraz Kolegium Moralne, obejmujące teologię, humanistykę i prawo. W rezultacie tej reorganizacji Wydział Prawa jako Szkoła Prawa, wchodząca w skład Kolegium Moralnego, poszerzył się o przyłączone ponownie z dotychczasowego Kolegium Teologicznego katedry prawa kanonicznego (ksiądz Walerian Bogdanowicz) oraz procesu sądów kościelnych (ksiądz Stanisław Minocki, a następnie ksiądz Sebastian Czochron). Dopiero wówczas zrealizowany został w praktyce jeden z ważniejszych postulatów Hugona Kołłątaja, by wprowadzić osobny wykład prawa kryminalnego, który powierzono w roku akademickim 1783/1784 księdzu Antoniemu Popławskiemu. Kilka lat po reformie udało się także zrealizować postulat powołania katedry prawa krajowego publicznego i cywilnego, którą, co warto odnotować, powierzono pierwszemu świeckiemu profesorowi Szkoły Prawa w Kolegium Moralnym, Józefowi Januszewiczowi, przygotowanemu znakomicie do objęcia tej funkcji zgodnie z zaleceniami samego Hugona Kołłątaja.

W wykładach, trwających w zależności od przedmiotu od dwóch lat (proces kanoniczny, prawo natury, ekonomiczne i polityczne, prawo rzymskie, prawo krajowe) do trzech lat (prawo kanoniczne), uczestniczyło w okresie od reformy do upadku Rzeczypospolitej od kilkunastu do około 100 studentów, przy czym w wykładach prawa i procesu kanonicznego uczestniczyli również studenci teologii.

Reforma oraz zapoczątkowane jej wprowadzeniem korzystne zmiany w działalności dydaktycznej i naukowej Szkoły Prawa uległy istotnemu zahamowaniu z chwilą dokonania się trzeciego, ostatniego rozbioru Rzeczypospolitej i jej upadku. Warto dodać, że istnienie Wydziału Prawa było mocno zagrożone już podczas obrad rozbiorowego sejmu grodzieńskiego w 1793 roku, gdy wysunięto postulat swoistej parcelacji uczelni i przeniesienia katedr prawnych do Lublina jako siedziby trybunału Koronnego i gdy byt Szkoły Głównej Koronnej ocalił broniący jej praw Jan Śniadecki.

Po upadku Rzeczypospolitej, pod panowaniem austriackim (1795–1809), uczelnia wprawdzie zachowała swój status szkoły wyższej, jednak poddana została germanizacji. Wprawdzie w pierwszych latach Wydział, kierowany nadal przez prezesa Kolegium Moralnego ks. Bonifacego Garyckiego, starał się prowadzić działalność na dotychczasowych zasadach, jednak już w roku 1796 polskie prawo krajowe zostało usunięte z programu nauczania, zaś profesor Józef Januszewicz, po niemal dwuletnim okresie aresztowania przez władze austriackie pod zarzutem zbrodni stanu, został usunięty

z uczelni. Wydziałowi narzucano wbrew jego woli profesorów, jak choćby np. Józefa Nemetza, wykładającego prawo karne, i Józefa de Rangsteina, pierwszego wykładowcy utworzonej w roku 1802 katedry umiejętności politycznych. W tym samym czasie powstała nowa katedra procedury cywilnej i praw galicyjskich, powierzona Walentemu Litwińskiemu (który, *nota bene*, wyładał także prawo karne i prawo rzymskie).

W roku 1802 władze Gubernium we Lwowie zakazały wykładania w języku polskim, wprowadzając jako język wykładowy łacinę, starając się zaś ukryć antypolską wymowę tego nakazu, tłumaczono potrzebę jego wprowadzenia tym, *aby na przyszłość młodzież polskiego języka nieznająca mogła z publicznych lekcji korzystać*. Określono wówczas również nowy porządek wykładów, prowadzonych według narzuconych odgórnie podręczników, skrócenie letnich wakacji i zmieniono niekorzystnie przepisy emerytalne. Nowa, trudna sytuacja zmusiła do odejścia z Uniwersytetu zasłużonych profesorów, zatrudnionych jeszcze w okresie reformy Kołłątajowskiej: ks. Bonifacego Garyckiego, ks. Waleriana Bogdanowicza i ks. Sebastiana Czochrona. Dalsze, wielce niekorzystne zmiany wprowadziła regulacja Uniwersytetu z roku 1805, dokonana mocą dekretu cesarskiego, przyłączającego do uczelni krakowskiej tzw. józefiński uniwersytet we Lwowie. Na wzór austriacki wprowadzono instytucje dyrektorów wydziałów (Karol Pratobevera, następnie Jan Morak), Austriakom powierzano także, w zasadzie już od roku 1803, stanowisko dziekana Wydziału Prawa. Okres rządów austriackich przyniósł również stagnację w rozwoju naukowym, a podstawowym zadaniem Wydziału stać się miało kształcenie lokalnych urzędników na potrzeby cesarskiej administracji. Znalazło to swoje odzwierciedlenie także w spadku liczby studentów. Zgodnie z dekretem z roku 1805 studia prawnicze trwały 3 lata, podczas których studenci zapoznawali się kolejno z materia w zakresie prawa natury, narodów i karnego (I rok), prawa rzymskiego i cywilnego galicyjskiego oraz kościelnego publicznego (II rok) i umiejętności politycznych, prawa kościelnego prywatnego, a także procedury sądowej (III rok).

Przyłączenie w roku 1809 Krakowa i Galicji Zachodniej do Księstwa Warszawskiego miało ogromne znaczenie dla Szkoły Głównej Krakowskiej i jej Wydziału Prawa. Nowa organizacja uczelni, nawiązująca wyraźnie do reformy Kołłątajowskiej z czasów Komisji Edukacji Narodowej, ale także utrzymująca z konieczności pewne rozwiązania z czasów austriackich (dyrektorzy wydziałów), wprowadzona została w grudniu 1809 roku. Mianowano wówczas wszystkie władze uczelni, w tym – w charakterze dziekana – emerytowanego profesora Józefa Januszewicza, oraz jako dyrektora Wydziału emerytowanego ks. Bonifacego Garyckiego. Odejście z Wydziału narzuconych w poprzednim okresie profesorów Karola Appeltauera, Józefa Orslera i Jana Kossowicza nie pogorszyło stanu kadrowego, w gronie profesorskim nadal znajdowali się Walenty Litwiński, Adam Krzyżanowski, Józef Wołczyński, powrócili do swych obowiązków także wskazani wyżej, emerytowani profesorowie Józef Januszewicz i ks. Bonifacy Garycki (nie podjął już wykładów, ograniczając się do pełnienia funkcji dyrektora, a potem dziekana). Dostrzegalne było wyraźne odmłodzenie kadry profesorskiej, którą zasilili Feliks Słotwiński i Augustyn Boduszyński. Wszyscy ówcześni profesorowie prawa byli jednocześnie adwokatami.

Przewidziano wówczas istnienie sześciu katedr: prawa natury, politycznego, narodów i ekonomii politycznej ogólnej (J. Januszewicz); prawa natury i historii wszystkich praw (J. Wołczyński); Kodeksu Napoleona, kodeksu handlowego, górniczego i praw ustanowionych na ostatnim sejmie (A. Krzyżanowski); praktyki wszystkich sądowych i politycznych instancji Księstwa Warszawskiego (W. Litwiński); ekonomii politycznej i statystyki krajowej (*vacat*) oraz prawa kanonicznego (*vacat*). W planowanym na rok 1810/1811 etacie Wydziału Prawa władze Księstwa Warszawskiego przewidziały pensje jedynie dla 3 profesorów. Ostatecznie, wobec oporu władz uczelni i Wydziału, utrzymano cztery katedry: zasad ogólnych, prawa natury, politycznego, publicznego, narodów i ekonomii politycznej; prawa rzymskiego, kanonicznego, konstytucji Księstwa Warszawskiego; prawa cywilnego, polskiego, austriackiego, pruskiego, prawa handlowego; prawa kryminalnego, postępowania cywilnego i kryminalnego.

Kolejna reorganizacja, dokonana w roku 1814, przewidywała w Szkole Głównej Krakowskiej istnienie 5 wydziałów, w tym Wydziału Prawa i Administracji. Używana obecnie nazwa jednostki pojawiła się wówczas w urzędowych dokumentach po raz pierwszy. Nowa nazwa odzwierciedlała znaczną rozbudowę Wydziału, w którym pojawić się miały nowe nauki administracyjne, których wcześniej w takiej formie w Krakowie nie wykładano, a które obecne były w istniejącej od roku 1811 warszawskiej Szkole Prawa i Administracji. Wśród nowych nauk znalazły się wówczas: nauka policji, statystyki, ekonomia polityczna i nauka finansów (zbliżone do zakresu dawnych umiejętności politycznych), rolnictwo, leśnictwo oraz historia przemysłu.

Odróżnienie tradycyjnych nauk prawniczych od nauk administracyjnych zaakcentowano również w treści przepisów określających sposób egzaminowania i wydawania patentów na stopnie magistra. Należało wówczas oznaczyć, któremu „oddziałowi” – prawniczemu czy administracyjnemu – kandydat się szczególnie poświęcił, i przedmioty, w których zdobył największą biegłość, aby już z tego wyliczenia można było wyciągnąć wniosek, w jakich zadaniach zawodowych i w jakiej służbie przyszedł kandydat na urzędnika ma szansę najlepiej się sprawdzić. Jednocześnie nakazano, by profesorowie prawa wraz z profesorami przedmiotów administracyjnych wspólnie wybierali jednego dziekana. Na pełną realizację tych zmian zabrakło już jednak czasu i do końca roku akademickiego 1814/1815 utrzymano dotychczasowe katedry oraz program nauczania, bez nauk administracyjnych.

Liczba studentów Wydziału Prawa, podobnie jak liczba studentów całej Szkoły Głównej Krakowskiej, znacznie spadła w okresie Księstwa Warszawskiego. Wykładów poszczególnych profesorów słuchało w latach 1810/1811–1814/1815 zaledwie od kilku do kilkunastu studentów. Wpływ na taki stan miała specyficzna sytuacja Krakowa i dokonane wraz z przyłączeniem do Księstwa Warszawskiego odcięcie od reszty terenów Galicji, z których – wobec zmienionej sytuacji – nie można było przyciągnąć młodzieży, zwłaszcza w czasach wojen okresu napoleońskiego.

Upadek Księstwa Warszawskiego i utworzenie na mocy postanowień traktatu wiedeńskiego Wolnego Miasta Krakowa otworzyło nowy jakościowo okres w dziejach Uniwersytetu i jego Wydziału Prawa. Szczególną pozycję uczelni i jej profeso-

rów podkreślały postanowienia Konstytucji Wolnego Miasta Krakowa i jego okręgu z 3 maja 1815 roku, nadające Uniwersytetowi charakter niezależnego czynnika politycznego. W politycznych starciach z władzami Rzeczypospolitej Krakowskiej, które wynikły na tym tle, odegrali rolę także profesorowie Wydziału Prawa: Feliks Słotwiński, Walenty Litwiński, Augustyn Boduszyński, Mikołaj Hoszowski.

Prawnicy – W. Litwiński, A. Krzyżanowski i J. Sołtykowicz – znaleźli się także w składzie Komitetu Akademickiego, który opracował projekt przyszłej organizacji uczelni, ostatecznie ogłoszony w roku 1818 jako Statut Organiczny Uniwersytetu, noszącego od tej pory oficjalną nazwę Uniwersytetu Jagiellońskiego. Dla Wydziału Prawa przewidziano 5 katedr, w obrębie których nauczane miały być: prawo natury, narodów, powszechne publiczne, konstytucja krakowska, prawo rzymskie, prawo kanoniczne, prawo lenne i kryminalne, prawo prowincjonalne krakowskie z kodeksem postępowania cywilnego i karnego oraz umiejętności polityczne. Poza drobnymi przesunięciami w stosunku do okresu poprzedniego zwraca uwagę przywrócenie katedry umiejętności politycznych, powierzonej wkrótce w rezultacie procedury konkursowej Mikołajowi Hoszowskiemu, a następnie Ferdynandowi Kojsiewiczowi. Już wówczas wyrażano opinię, że katedra powinna zmienić swą nazwę na katedrę nauk administracyjnych.

Liberalne postanowienia Statutu stały się przedmiotem ataków ze strony prezesa Senatu Rządzącego, Stanisława Wodzickiego. Ich ostrze wymierzone było zwłaszcza w jednego z bardziej znanych profesorów Wydziału Prawa, a zarazem rektora Uniwersytetu, Walentego Litwińskiego. Spór z władzami WMK został przegrany, a uczelni w 1821 roku narzucono nowy tymczasowy statut. Jego przepisy godziły również w profesorów prawa, którym zakazano łączenia dodatkowych urzędów z obowiązkami profesora. Uderzało to zwłaszcza w tych, którzy jednocześnie zajmowali się praktyką prawniczą i wykonywali zawód adwokata lub byli sędziami. Kolejny statut z roku 1826 wyraźnie zakazywał profesorom wykonywania zawodu adwokata, a od 1833 – także notariusza.

Zmieniająca się sytuacja polityczna Wolnego Miasta Krakowa wpływała wyraźnie na zmniejszenie się zakresu swobód Uniwersytetu i zarazem jego Wydziału Prawa. W narzuconym po upadku powstania listopadowego statucie z roku 1833 zmniejszono do czterech liczbę katedr prawnych. I tak, wykładane miały być: prawo natury, prawo publiczne oraz narodów i umiejętności polityczne (I), prawo rzymskie i kościelne (II), kodeks cywilny, prawo handlowe i procedury pozasądowe (III), a także umiejętności ustaw, prawo kryminalne i procedury sądowe (IV).

Wśród profesorów prawa w okresie Rzeczypospolitej Krakowskiej wyróżniali się m.in. Feliks Słotwiński, zwolennik nauki Immanuela Kanta, wykładający w czasie 45 lat pracy na Wydziale m.in. prawo natury, prawo kanoniczne, ekonomię polityczną, a nawet francuskie prawo cywilne i procesowe i przez ponad dekadę prawo rzymskie (po odejściu z Uniwersytetu Piotra Bartynowskiego, który w roku 1828 zastąpił wcześniejszego wieloletniego profesora Augusta Boduszyńskiego). Wykład z prawa natury i umiejętności politycznych prowadził Ferdynand Kojsiewicz, a następnie Mikołaj Hoszowski. Po śmierci Walentego Litwińskiego prawo karne i procedurę sądową

wykładał Antoni Matakiewicz (a później przez 2 lata Wawrzyniec Soświński), prowadzący od roku 1833 również wykłady z ustawodawstwa politycznego. Po likwidacji wraz z upadkiem Wolnego Miasta katedry prawa karnego wykładano je przez pewien czas przy prawie natury. Francuskie prawo cywilne i handlowe prowadził nieprzerwanie do emerytury w roku 1847 Adam Krzyżanowski. Po jego odejściu nastąpiło oddzielenie wykładu z prawa handlowego i wekslowego od katedry prawa cywilnego.

Studia na Wydziale Prawa można było rozpocząć po ukończeniu „nauk filozoficznych”, których zakres odmiennie określały kolejne przepisy. Same studia prawnicze trwały aż do wprowadzenia w roku 1847 austriackiej organizacji nauczania trzy lata. Statut z roku 1818 dopuszczał wykłady prowadzone w języku polskim albo łacińskim. Kolejny, z 1833, nakazywał wykładanie prawa kościelnego, rzymskiego, prawa natury, publicznego oraz narodów po łacinie, zaś pozostałych w języku polskim.

Liczba studentów początkowo była znaczna, a Uniwersytet, zgodnie z postanowieniem traktatu dodatkowego z 3 maja 1815 roku, miał być dostępny dla młodzieży ze wszystkich terenów polskich. Zmieniające się warunki polityczne podważyły jednak tę możliwość, zwłaszcza wobec ponawianego kilkakrotnie zakazu przyjmowania na uczelnię młodzieży z Królestwa Polskiego. Przyniosło to w kolejnych latach także spadek liczby studentów prawa do zaledwie 23 w ostatnim roku formalnego istnienia Wolnego Miasta Krakowa. Zgodnie z przepisami z roku 1814 przewidziane były trzy stopnie akademickie: licencjat, magisterium i doktorat, zaś statut z 1818, a następnie z 1833 roku określały jako jedyny stopień doktora.

Po upadku Rzeczypospolitej Krakowskiej i włączeniu w roku 1846 jej terytorium do cesarstwa austriackiego, w 1847 cesarz postanowił utrzymać Uniwersytet i jednocześnie nakazał, by od roku akademickiego 1847/1848 na Wydziale Prawa obowiązywały przepisy tej samej ustawy co na uniwersytecie we Lwowie. W rezultacie wprowadzono nowy, rozbudowany do 7 układ katedr, z utrzymaniem dotychczasowego prawa cywilnego francuskiego jako przedmiotu ponadobowiązkowego. Zmianie uległo również oblicze personalne Wydziału, z dotychczasowych profesorów pozostało zaledwie dwóch: F. Słotwiński i W. Soświński. Władze w Wiedniu, nie uwzględniając postulatów Wydziału, mianowały nowych zastępców profesorów: Adalberta Teodora Michela, Eberharda Jonaka, Franciszka Makowickę, Józefa Helferta oraz Ignacego Hammera (wkrótce, w czasie wydarzeń Wiosny Ludów, wszyscy z wyjątkiem J. Hammera opuścili Kraków).

Wraz ze zmianami organizacyjnymi i kadrowymi następowała germanizacja – po łacinie odbywały się jedynie wykłady prawa natury i kryminalnego, rzymskiego i kościelnego, austriackiego kodeksu cywilnego i dawnego prawa polskiego, podczas gdy pozostałych przedmiotów nauczano w języku niemieckim. Jedynym wyjątkiem – wykładem nadal prowadzonym w języku polskim – był wykład z francuskiego prawa cywilnego materialnego i procesowego. Nowa organizacja studiów prawniczych nadawała im charakter zawodowy, uznane za zbędne dla wykształcenia przedmioty likwidowano, usuwając przy okazji niewygodnych profesorów.

Przywrócenia języka polskiego na Wydziale Prawa domagano się, i to skutecznie, już wkrótce, w czasie Wiosny Ludów. W roku 1848 określono ponownie liczbę

katedr, wśród których po raz pierwszy wymieniona została katedra historii prawa polskiego i cywilnego prawa polskiego, powierzona Antoniemu Zygmuntowi Helcelowi. Już wcześniej, w roku akademickim 1832/1833, prowadził on jako nauczyciel bezpłatny wykład *Historiam iuris antiqui polonici*, przerwany wraz z likwidacją bezpłatnych wykładów od roku 1833/1834. Choć działalność Antoniego Helcla jako profesora historii prawa polskiego trwała zaledwie do końca 1852 roku, gdy został zwolniony, to odegrał on istotną rolę, inicjując krakowską szkołę historycznoprawną. W roku 1849 na Wydziale Prawa było 7 katedr: procedury cywilnej austriackiej i prawa kościelnego (F. Słotwiński), prawa cywilnego francuskiego (W. Soświński), prawa cywilnego austriackiego i kameralistyki (I. Hammer), umiejętności politycznych, statystyki, prawa handlowego i wekslowego (W. Szpor), prawa natury i kryminalnego (J.K. Rzeziński), prawa polskiego i jego historii (A.Z. Helcel) oraz prawa rzymskiego (A. Cukrowicz). W roku 1850 katedra umiejętności politycznych przestała istnieć, a na jej miejsce pojawiła się katedra filozofii i encyklopedii prawa. W roku 1854 katedrę historii prawa polskiego połączono z katedrą prawa francuskiego (Piotr Burzyński), zaś w 1855 utworzono katedrę prawa niemieckiego.

Warto zauważyć, że mimo wielu problemów Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego pozostał w I połowie XIX wieku, utrzymując ciągłość swego działania, jedyną polską szkołą prawa po zamknięciu uniwersytetów w Warszawie i Wilnie oraz wobec całkowitej w omawianym okresie germanizacji uniwersytetu we Lwowie.

Osiągnięcia z czasów Wiosny Ludów wkrótce jednak zostały zlikwidowane, a wraz z nawrotem w monarchii Habsburgów rządów absolutnych rozpoczął się bardzo trudny etap w dziejach Uniwersytetu i jego Wydziału Prawa. Od roku 1850 stopniowo powiększano liczbę wykładów prawniczych w języku niemieckim, w którym zdawane miały być także wszystkie teoretyczne egzaminy państwowe, nawet z przedmiotów wykładanych jeszcze w języku polskim. Niezależnie od pełnej centralizacji i podporządkowania uczelni władzom wiedeńskiego ministerstwa poprzez ustawodawstwo o szkołach akademickich, wydawane były osobne przepisy adresowane do wydziałów prawa.

W roku 1855 określono nowe zasady organizacji studiów prawniczych, które trwać miały 4 lata. Rok pierwszy i drugi poświęcone były przedmiotom historycznoprawnym oraz filozofii prawa i encyklopedii prawa. Na trzecim roku przewidziano cywilne prawo austriackie, austriackie prawo karne i proces karny oraz umiejętności polityczne, zaś na czwartym austriacki proces cywilny i postępowanie niesporne, austriackie prawo handlowe i wekslowe, statystykę i umiejętności polityczne. Ponadto program przewidywał prawo narodów i Związku Niemieckiego, prawo górnicze, ustawodawstwo administracyjne i skarbowe, austriackie prawo lenne i ustawodawstwo partykularne krajów koronnych wraz z ich historią, statystykę krajów europejskich oraz rachunkowość państwową i medycynę sądową. W rezultacie mniejszej od liczby przedmiotów liczby profesorów wykładali oni najczęściej po kilka, nie zawsze powiązanych z sobą przedmiotów. Na problemy z obsadą, zwłaszcza nowych w programie studiów przedmiotów, składały się także nowe zasady nominacji i bezwzględnie przestrzegany wymóg opinii politycznej o kandydacie. Wydziałowi narzucano

także niemieckich profesorów, a konkursy na wakujące katedry ogłaszano rzadko. Wprowadzony w roku 1848 w Austrii system habilitacji trafił na Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego z opóźnieniem i dopiero w 1862 odbyły się dwa pierwsze postępowania habilitacyjne: Fryderyka Zolla i Feliksa Szlachetkowskiego.

Częściowa polonizacja nauczania na Wydziale Prawa nastąpiła dopiero w roku 1861, gdy zezwolono na nauczanie w języku polskim m.in. prawa rzymskiego i kanonicznego, filozofii prawa, encyklopedii prawa, ekonomii politycznej, prawa francuskiego i dawnego prawa polskiego. Język niemiecki jako wykładowy pozostawiono dla przedmiotów prawa pozytywnego austriackiego i niemieckiego, zaś egzaminy państwowe studenci zdawać mieli w języku, w którym prowadzony był wykład z przedmiotu.

Na istotniejsze zmiany, które przyniósł okres autonomii galicyjskiej, trzeba było jeszcze poczekać. Pod wpływem uchwały Sejmu Krajowego we Lwowie z 1868 roku (projekt ustawy o języku wykładowym na uniwersytetach we Lwowie i Krakowie) wiedeńskie Ministerstwo Oświaty wydało zarządzenie, nakazujące, by obok już wykładanych w języku polskim przedmiotów sukcesywnie wprowadzać wykłady w języku polskim także z zakresu austriackiego prawa karnego i cywilnego, postępowania i prawa handlowego oraz wekslowego. Ostateczna, pełna polonizacja nastąpiła w roku 1870, a ostatni nieznający języka polskiego profesor Wydziału (Edward Buhl) został przeniesiony do Lwowa.

Jednocześnie rozpoczęły się lata szybkiego rozwoju i świetności Wydziału Prawa, autonomiczne warunki umożliwiły swobodny, oparty na kryteriach naukowych dobór kadry profesorskiej, zwiększyła się swoboda w kształtowaniu programu nauczania, który uwzględniał także narodowe aspiracje Polaków, niezależnie od kształcenia w zakresie prawa austriackiego, obowiązującego w tej części monarchii Habsburgów.

Choć zmiana organizacji studiów nastąpiła dopiero w roku 1893, to już wcześniej w trybie zdobywania wiedzy prawniczej następowały ważne zmiany. W 1872 roku określono sposób uzyskiwania stopnia doktora praw (trzy egzaminy ścisłe – rygoroza: historyczne, prawnicze i polityczne), który w praktyce Wydziału stosowany był do roku 1932. Od roku 1873 ministerstwo nakazało uruchomienie seminarium prawniczego i administracyjnego dla umożliwienia studentom lepszego opanowania materiału i lepszego przygotowania do kariery prawniczej lub naukowej. Z czasem liczba seminariów działających według statutu opracowanego przez Edwarda Fiericha zwiększyła się, a szczególnym zainteresowaniem studentów cieszyły się seminaria profesora Michała Bobrzyńskiego oraz Bolesława Ulanowskiego. Organizacja studiów z roku 1893 utrzymywała w zasadzie dotychczasowy podział przedmiotów na historyczne, sądowe i polityczne. Te ostatnie, wobec ich znacznego rozbudowania, dały początek wielu samodzielnym przedmiotom wykładowym, np. ekonomii, prawu administracyjnemu, prawu państwowemu. Zmiana programu studiów przyniosła również powiększenie liczby katedr, których u progu kolejnego stulecia, w roku 1900, było już 12, a Wydział zatrudniał 15 profesorów i 5 docentów.

Wielu znakomitych profesorów Wydziału, rozpoczynających bądź kontynuujących karierę w tym okresie, wywarło wielki wpływ na rozwój nauk prawnych na ziemiach polskich i w Europie, uczestniczyło aktywnie w życiu politycznym i społecz-

nym. Nie do przecenienia jest znaczenie dorobku naukowego Fryderyka Zolla Starszego, wykładającego prawo rzymskie przez 44 lata, i jego wpływ na rozwój nowoczesnej romanistyki, podobnie jak działającego nieco wcześniej Józefa Zielonackiego. Pod kierunkiem F. Zolla rozpoczął badania jego następca, Stanisław Wróblewski, zdobywający zasłużone uznanie również w dziedzinie prawa cywilnego, handlowego i wekslowego. Znaczna część jego aktywności naukowej i pozanaukowej w Komisji Kodyfikacyjnej, Najwyższej Izbie Kontroli, Polskiej Akademii Umiejętności przypadła na okres międzywojenny.

Świetny rozwój przeżywała również krakowska kanonistyka w osobach profesorów Udalryka Heyzmanna, a następnie Józefa Brzezińskiego, Władysława Abrahama i Bolesława Ulanowskiego.

Szczególnie pomyślnie rozwijały się badania nad prawem polskim. Po śmierci Piotra Burzyńskiego w roku 1879 katedrę objął habilitowany kilka lat wcześniej Michał Bobrzyński, który uzyskał *veniam legendi* również w zakresie prawa niemieckiego. Gdy M. Bobrzyński poświęcił się karierze politycznej, w której sięgnął szczytów (Sejm Krajowy, Rada Państwa, Rada Szkolna Krajowa, namiestnik Galicji), w wykładach z prawa polskiego zastępował go B. Ulanowski, a następnie objął katedrę Franciszek Piekosiński, znakomity wydawca źródeł. Po jego śmierci w 1906 roku wykłady, a później katedrę objął Stanisław Kutrzeba.

Do profesorów prawa niemieckiego Jakuba Girtlera i Michała Bobrzyńskiego w roku 1882 dołączył Lotar Dargun, świetny znawca historii prawa niemieckiego i jego źródeł. Po jego przedwczesnej śmierci katedrę objął w 1895 roku Stanisław Estreicher, wykładający historię prawa aż do męczeńskiej śmierci w 1939.

Katedrą filozofii prawa i prawa narodów od roku 1872 kierował Franciszek Kasperek, który po odejściu Juliana Dunajewskiego od 1874 roku prowadził także wykład z nauki administracji i prawa administracyjnego. W każdej z dyscyplin, z którą przyszło mu się zetknąć podczas wykładów, pozostawił trwałe, znaczące dorobek naukowy. Po habilitowaniu się z prawa międzynarodowego Michał Rostworowski objął w roku 1896 katedrę prawa międzynarodowego i politycznego, co oznaczało tym samym oddzielenie, połączonej dotychczas z prawem narodów, filozofii prawa. Od roku 1881, wraz z mianowaniem Józefa Kleczyńskiego, wykładano prawo administracyjne i statystykę w ramach osobnej katedry.

Julian Dunajewski, kilkakrotny dziekan i rektor, wybitny polityk i wieloletni minister skarbu w rządzie w Wiedniu, wykładający od roku 1861 tzw. umiejętności polityczne, statystykę i prawo administracyjne, już w 1869 uzyskał znakomite wsparcie w osobie Józefa Oczapowskiego, który przejął wykład z umiejętności politycznych oraz ich encyklopedii, a następnie w osobie Mieczysława Bochenka, który po pierwszej w tym zakresie habilitacji (1869) poprowadził ekonomię polityczną i wykladał prawo skarbowe. Po jego śmierci w roku 1887 katedrę objął Józef Milewski, odnoszący również parlamentarne sukcesy w Wiedniu i Lwowie, a następnie, w 1906 – znakomity uczony Aleksander Włodzimierz Czerkawski. Wychowankami jego seminarium byli Edward Taylor, Roman Rybarski i Adam Krzyżanowski. W roku 1888 osobną habilitację w zakresie nauki skarbowości i prawa skarbowego uzyskał jako pierwszy

w dziejach Wydziału Juliusz Leo, który po aktywnej działalności w Sejmie Krajowym i samorządzie miejskim odszedł z Wydziału w 1904 roku wraz z wyborem na prezydenta Krakowa, pełniąc tę funkcję także po kolejnych wyborach w roku 1910 i 1916.

Okres świetnego rozwoju przeżywała krakowska cywilistyka. Działalność polityczną i społeczną (Rada Miasta Krakowa, Sejm Krajowy, Rada Państwa) z pracą na Wydziale łączył kierujący katedrą prawa cywilnego Maksymilian Zatorski. Wspierał on, zakończone sukcesem, starania o habilitację z zakresu prawa cywilnego Ernesta Tilla, który wkrótce jednak powrócił do Lwowa, oraz Stanisława Madeyskiego, który kierował katedrą w latach 1886–1893. Świetnie rozwijającą się karierę naukową, znaczoną także wyborem na dziekana oraz rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, porzucił jednak dla działalności politycznej, w której osiągnął wiele jako poseł do Sejmu Krajowego, Rady Państwa, a także minister wyznań religijnych i oświaty w Wiedniu. Po jego odejściu katedrę objął, związany wcześniej jako prywatny docent z uniwersytetem w Wiedniu, jeden z najznakomitszych polskich cywilistów Fryderyk Zoll Młodszy, zaś w roku 1899 utworzona została druga katedra prawa cywilnego dla kolejnej wybitnej osobistości polskiej nauki – Władysława Leopolda Jaworskiego. Obaj uczeni rozpoczęli znakomity rozwój krakowskiej cywilistyki, wzbogacając znacząco jej dorobek także w okresie międzywojennym.

Rozwój naukowej dyscypliny prawa handlowego i wekslowego, możliwy dzięki działalności Edwarda Fiericha, wykładającego do roku 1850 także postępowanie cywilne, zaakcentowany został również pierwszą habilitacją (1888) w tym zakresie Antoniego Górskiego, uczonego zasłużonego również w niepodległej Polsce pracami w Komisji Kodyfikacyjnej. W roku 1889 doszło do kolejnej habilitacji z prawa handlowego i wekslowego, Franciszka Ksawerego Fiericha, który jednak po śmierci profesora Maurycego Fiericha, swego brata, i poszerzeniu zakresu habilitacji objął katedrę postępowania cywilnego, przyczyniając się znakomicie do rozwoju polskiej procesualistyki i w pełni zasługując na przydomek „ojca” tej dyscypliny. Franciszek Ksawery Fierich kierował katedrą do chwili śmierci w roku 1928, zdobywając uznanie jako wielokrotny dziekan Wydziału Prawa i rektor UJ, a zwłaszcza jako prezydent Komisji Kodyfikacyjnej.

Znaczący rozwój przeżywały na przełomie XIX i XX wieku także nauki penalne. Prawo karne materialne i procesowe wykładano wspólnie, a osobne katedry prawa karnego i procesowego utworzono dopiero w latach dwudziestych XX wieku. Po wieloletniej działalności profesora Aleksandra Bojarskiego wykład prowadzili świetni karniści Józef Rosenblatt i Edmund Krzymuski, którzy kontynuowali swą działalność naukową na Wydziale również po roku 1918, przyczyniając się – zwłaszcza E. Krzymuski – do właściwego rozwoju nauk penalnych na Uniwersytecie Jagiellońskim. W roku 1904 nominację na profesora nadzwyczajnego uzyskał także Juliusz Makarewicz, który jednak po 3 latach przeniósł się do Lwowa.

Istotną nowością w strukturze Wydziału było utworzenie w roku 1870 katedry medycyny sądowej, którą kierował Leon Halban, prowadzący wykłady dla prawników nawet po powrocie na Wydział Lekarski w 1881. Jego następcą został Leon Wacholz, wykładający na Wydziale do 1933 roku.

Dopiero w okresie autonomii galicyjskiej zakończyły się sukcesem wieloletnie starania Wydziału Prawa o katedrę prawa politycznego (państwowego). Osobny wykład prawa politycznego, stanowiący wcześniej element wykładu z filozofii prawa, prowadzony był od roku 1872 przez F. Kasparka, który do rozwoju tej dyscypliny również wnieśli się przyczynił. W roku 1887 profesorem prawa politycznego mianowany został Józef Kleczyński, a dopiero po jego śmierci utworzono w 1901 osobną katedrę prawa politycznego, którą objął do roku 1908 Michał Bobrzyński.

Profesorowie Wydziału Prawa wspierali także inne jednostki uniwersyteckie, takie jak np. Studium Rolnicze przy Wydziale Filozoficznym, którego statut współtworzył F. Kasperek.

Wszystkie zmiany polityczne w życiu Galicji, polonizacja Uniwersytetu i przyznanie mu większego zakresu swobody, m.in. w zakresie wyboru władz, sprzyjały rozwojowi nauk prawnych. Na początku XX stulecia Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego mógł śmiało konkurować z najlepszymi uczelniami monarchii Habsburgów, a jego kadre zasilali znakomici młodzi uczeni (przeciętny wiek w chwili habilitacji wynosił 26 lat).

Wysoki poziom nauczania i zwiększone możliwości zatrudnienia dla prawników, wynikające również z dokonywanej w monarchii austro-węgierskiej reformy prawa sądowego i zasad dostępu do zawodów prawniczych, zwłaszcza adwokatury, przyniosły także istotny wzrost liczby studentów, których w roku 1900 było już około 700, a w przededniu I wojny światowej już 1626. Wydział Prawa był najliczniejszym spośród wydziałów, uczyla się na nim mniej więcej połowa wszystkich studiujących na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od roku 1900, jako tzw. słuchaczki nadzwyczajne, studiować mogły również kobiety. Studencka działalność naukowa przybrała instytucjonalizowane formy wraz z utworzeniem w roku 1851 Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa, działającego do dziś najstarszego studenckiego koła naukowego, obecnie stanowiącego praktycznie federację kilkudziesięciu kół naukowych.

Po odzyskaniu niepodległości, w odrodzonej Polsce, Wydział Prawa i Administracji prowadził działalność w niezmiennym zasadniczo składzie osobowym, a jego profesorowie brali aktywny udział nie tylko w życiu naukowym, lecz także politycznym, zarówno przyczyniając się do prac nad kształtem ustrojowym państwa podczas projektowania przyszłej konstytucji, jak też uczestnicząc w wielkim dziele kodyfikacji prawa, podjętym przez Komisję Kodyfikacyjną.

Dla praktycznego funkcjonowania Wydziału i prowadzonej przez niego działalności dydaktycznej ważne były zasady organizacji studiów prawniczych, zmienione w roku 1920. Studia trwały 4 lata i były odbywane w systemie trymestralnym. Oprócz 17 przedmiotów obowiązkowych, do których zaliczano te z grupy historycznoprawnych, a także prawo i postępowanie karne oraz cywilne, prawo handlowe i wekslowe oraz międzynarodowe prywatne, skarbowość i prawo skarbowe, prawo administracyjne, szeroko rozumianą ekonomię polityczną i filozofię prawa, prowadzone były wykłady z przedmiotów ponadobowiązkowych, takich jak socjologia, logika, psychologia, medycyna sądowa, oraz tzw. specjalizacje prawnicze (prawo górnicze, agrarne, polityka kryminalna). Rada Wydziału samodzielnie ustalała ćwiczenia i seminaria z poszcze-

gólnych przedmiotów, a warunkiem ukończenia studiów i uzyskania magisterium było złożenie egzaminów rocznych z przedmiotów obowiązkowych, po czym można było – po przedłożeniu rozprawy – ubiegać się o stopień doktora. Liczba studentów stale rosła i wynosiła np. już w roku akademickim 1921/1922 ponad półtora tysiąca, w tym 1462 mężczyzn i 66 kobiet, nie licząc ponad 50 studentów tzw. nadzwyczajnych. Studia na krakowskim Wydziale Prawa stawały się dla młodzieży coraz bardziej atrakcyjne, o czym świadczy zwiększająca się liczba przyjętych na I rok: od 1927/1928 stale przekraczająca 1000 osób (na ogólną liczbę 2145 studiujących wówczas prawo).

Po odzyskaniu niepodległości, w pierwszych latach akademickich na Wydziale Prawa funkcjonowało kilkanaście katedr, np. w roku akademickim 12 katedr zwyczajnych i 3 nadzwyczajne. W kolejnym roku było 17 katedr zwyczajnych i 3 nadzwyczajne, a Wydział zatrudniał 14 profesorów zwyczajnych i 3 osoby w charakterze pomocniczych sił naukowych. Należy przypomnieć, że tak jak w poprzednim okresie katedra nie stanowiła jednostki organizacyjnej uczelni (stała się nią dopiero od roku 1951) i była identyfikowana z profesorem. Jeśli posiadał on tytuł profesora zwyczajnego, stawała się katedrą zwyczajną, jeśli nadzwyczajnego – była katedrą nadzwyczajną. Od wejścia w życie ustawy o szkołach akademickich z roku 1933 tworzenie i likwidowanie katedr następowało w drodze rozporządzenia ministra, po wysłuchaniu opinii rady wydziału. Przy niemal wszystkich katedrach działały w okresie międzywojennym seminaria, które do pewnego stopnia posiadały formę instytucjonalną, podobnie jak biblioteki. Na Wydziale Prawa istniały 3 seminaria z prawa cywilnego, 2 z historii prawa polskiego, prawa rzymskiego, prawa skarbowego i rachunkowości, prawa narodów i prawa politycznego, postępowania cywilnego, prawa handlowego i wekslowego, prawa i postępowania karnego oraz statystyki i administracji. Traktowano je jako zakłady, stanowiące zgodnie z ustawami z 1920 i 1933 roku jednostki przeznaczone do badań i dydaktyki. Zgodnie z ustawą z roku 1920 profesorowie i docenci zaliczani byli do tzw. grona profesorskiego, z tym że ci ostatni nie posiadali etatów i wynagrodzenia. Grupę pomocniczych sił (pracowników) naukowych stanowili adiunkci, asystenci oraz lektorzy.

Krakowska romanistyka, ukształtowana w poprzednim okresie pod wpływem Fryderyka Zolla (Starszego), zyskała godnych następców w osobach Rafała Taubenschlaga i Stanisława Wróblewskiego. Wróblewski, nazywany „polskim Papinianem”, pozostawił znaczący dorobek także w zakresie prawa cywilnego, kierował Najwyższą Izbą Kontroli i uczestniczył w pracach Komisji Kodyfikacyjnej. Badacz prawa rzymskiego oraz jego recepcji R. Taubenschlag zasłynął jako papirolog.

Dalszy, bujny rozwój, związany z działalnością uczonych tej miary co Stanisław Kutrzeba, profesor historii prawa polskiego od roku 1912, i Stanisław Estreicher, kierujący od 1895 roku katedrą prawa niemieckiego i jego historii, przekształconą w 1919 w katedrę historii prawa na zachodzie Europy, przeżywały nauki historyczno-prawne. Po niezrealizowanej próbie powierzenia wykładu z dawnego prawa polskiego Władysławowi Abrahamowi drugim, obok S. Kutrzeby, profesorem dawnego prawa polskiego został Abdon Kłodziński, a po jego śmierci w roku 1937 objął katedrę Józef Siemieński. Ponadczasowe podręczniki S. Kutrzeby do dawnego prawa

sądowego i jego źródeł znajdują się w obiegu naukowym i dydaktycznym do dzisiaj, podobnie jak wartościowe wydawnictwa źródłowe. W seminarium S. Kutrzeby uczestniczyli uczeni tej klasy co Józef Rafacz, Bogusław Leśnodorski, Władysław Sobociński i Adam Vetulani, jego następca w katedrze od roku 1946. Stanisław Estreicher, wybitny uczony, nieustrudzony obrońca autonomii szkół wyższych, niezależnie od badań w zakresie historii prawa i kultury prawniczej, kontynuował pracę swego ojca nad kolejnymi tomami „Bibliografii polskiej”. W jego seminariach uczestniczyli m.in. przyszli profesorowie polskich uniwersytetów: Iwo Jaworski, Marian Jedlicki, Michał Patkaniowski, ale również Bronisław Malinowski i Ksawery Prószyński. Tuż przed wybuchem II wojny światowej profesorem historii prawa polskiego został Józef Siemieński, znawca dziejów parlamentaryzmu.

Dalszy rozwój krakowskiej kanonistyki, związany z dokonaniem działającego także w poprzednim okresie Bolesława Ulanowskiego, możliwy był dzięki badaniom Józefa Brzezińskiego, a zwłaszcza – po jego przejściu na emeryturę w 1928 roku – młodego wówczas, zaledwie 27-letniego, Adama Vetulaniego. W wielkim dorobku tego znakomitego uczonego światowego formatu zwracają uwagę zwłaszcza prace poświęcone Dekretowi Gracjana, publikowane także poza granicami kraju.

Karnistyka, pozostająca pod wpływem E. Krzysuskiego, od roku 1928 zyskała nowych, wybitnych reprezentantów w osobach Józefa Reinholda, a po jego przedwczesnej śmierci – Władysława Woltera, którego szerokie zainteresowania naukowe obejmowały nie tylko zagadnienia prawa karnego materialnego, lecz także problemy teorii i filozofii prawa.

Nauka prawa cywilnego na Wydziale Prawa przeżywała swój dalszy rozwój związany z działalnością Fryderyka Zolla (Młodszeo) oraz Władysława Leopolda Jaworskiego. Jego zainteresowania obejmowały w tym czasie również prawo konstytucyjne oraz administracyjne, do których rozwoju walcie się przyczynił. Prawo handlowe oraz czekowe wykładał Tadeusz Dziurzyński, współtwórca opracowanego przez Komisję Kodyfikacyjną kodeksu handlowego. Profesorami prawa cywilnego byli także Stanisław Gołąb, który od roku 1928 przejął katedrę postępowania cywilnego, oraz od roku 1930 – Jan Gwiazdomorski.

Prawo administracyjne, naukę administracji i statystykę wykładał Władysław Kazimierz Kumaniecki, pełniący w roku 1922 funkcję ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Od 1931 roku, najpierw jako docent, a następnie profesor, prawo administracyjne i naukę administracji prowadził Jerzy Stefan Langrod. Grono administratywistów wzmocniła przeprowadzona w 1929 roku habilitacja Szczęsnego Wachholza, zajmującego się także historią administracji.

Prawo narodów i prawo państwowe, po objęciu w 1931 roku przez wykładowcę dotychczas Michała Rostworowskiego funkcji sędziego Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze, prowadził Maciej Starzewski. Wykład z filozofii prawa od połowy lat dwudziestych prowadził Jerzy Lande.

Ekonomię polityczną wykładał Adam Krzyżanowski, a następnie jego uczeń, Adam Heydel, na kilka lat pozbawiony katedry za protest przeciwko utworzeniu obozu w Berezie Kartuskiej.

Przy Wydziale istniała Szkoła Nauk Politycznych, kierowana od roku 1920 przez Michała Rostworowskiego, prowadząca studia o charakterze uzupełniającym dla studentów prawa i filozofii. Wykładał w niej w okresie międzywojennym m.in. Konstanty Grzybowski. Działalność Szkoły, wznowiona po II wojnie światowej pod kierunkiem Ludwika Ehrlicha, zakończona została w 1948 roku.

Profesorowie Wydziału Prawa aktywnie uczestniczyli w pracach Komisji Kodyfikacyjnej. Istotny wpływ na jej działalność i rezultaty wywarli zwłaszcza Franciszek Ksawery Fierich, Fryderyk Zoll (Młodszy), Władysław Leopold Jaworski, Michał Rostworowski, Stanisław Wróblewski, Tadeusz Dziurzyński, Stanisław Gołąb oraz Antoni Górski.

Wybuch II wojny światowej przerwał normalną działalność Uniwersytetu Jagiellońskiego i Wydziału Prawa. W dniu 6 listopada 1939 roku przeprowadzona została przez hitlerowców tzw. Sonderaktion Krakau, wymierzona w polskie elity intelektualne. Jej celem było aresztowanie, a następnie uwięzienie w obozie koncentracyjnym Sachsenhausen k. Oranienburga profesorów UJ. W gronie zatrzymanych wówczas 183 osób znaleźli się pracownicy Wydziału Prawa: Tadeusz Dziurzyński, Stanisław Estreicher, Jan Gwiazdomorski, Adam Heydel, Józef Hołda, Adam Krzyżanowski, Stanisław Kutrzeba, Jerzy Lande, Bogusław Leśnodorski, Zygmunt Sarna, Maciej Starzewski, Fryderyk Zoll. Pobyt w obozie przypłacił życiem S. Estreicher, a znaczna utrata zdrowia stała się przyczyną rychłej śmierci Macieja Starzewskiego i Stanisława Kutrzeby. W Auschwitz zamordowany został w 1941 roku Józef Siemieński, a także Adam Heydel. W tym samym czasie zmarł Kazimierz Władysław Kumaniecki, któremu cudem, dzięki spóźnieniu na spotkanie 6 listopada 1939 roku, udało się uniknąć aresztowania.

Dla uczczenia pamięci ofiar Sonderaktion Krakau dzień 6 listopada jest obchodzony jako Uniwersytecki Dzień Pamięci, zaś Uniwersytet w Heidelbergu oraz Instytut Maxa Plancka Publicznego Prawa Porównawczego i Prawa Międzynarodowego Publicznego ustanowiły corocznie przyznawaną Nagrodę im. Stanisława Kutrzeby w dziedzinie ochrony praw człowieka w Europie.

Sonderaktion Krakau, mimo tragicznych dla aresztowanych profesorów skutków, nie spełniła zamierzonego celu i nie powstrzymała krakowskich uczonych przed prowadzeniem w konspiracji dalszej działalności naukowej oraz dydaktycznej. Bardzo aktywną działalność w ramach podziemnego Tajnego Uniwersytetu Jagiellońskiego prowadził Wydział Prawa, kierowany przez Stanisława Kutrzebę. Studiowało na nim w konspiracji blisko 250 studentów prawa na ogólną liczbę 800 studiujących, przeprowadzono 927 egzaminów. Liczne, 25-osobowe grono nauczycieli stanowili zarówno przedwojenni profesorowie Wydziału Prawa, jak i uczeni z innych ośrodków, których wojenne losy rzuciły do Krakowa, a mianowicie: Józef Bossowski, Stanisław Hubert, Zdzisław Kaczmarczyk, Zygmunt Lisowski, Jakub Sawicki, Witold Trąmpczyński. Zajęcia prowadzili również docenci i asystenci: Stefan Boratyński, Józef Hołda, Stefan Kosiński, Andrzej Kłodziński, Bogusław Leśnodorski, Józef Lipczyński, Andrzej Mycielski, Juliusz Wiślocki, a wykłady z prawa kanonicznego – ks. profesor Jan Krzemieniecki. Tak wielkie zaangażowanie umożliwiało nie tylko zdobywanie dyplomu magistra, lecz także stopni doktorskich i przygotowywanie habilitacji.

Kilka dni po opuszczeniu przez armię hitlerowską Krakowa, w dniu 23 stycznia 1945 roku, odbyło się zwołane przez rektora UJ, prof. Tadeusza Lehra-Spławińskiego, ogólne zebranie pracowników Uniwersytetu, który tym samym rozpoczął działalność. 25 stycznia 1945 roku odbyło się pierwsze powojenne posiedzenie Rady Wydziału Prawa, zwołane przez dziekana Władysława Woltera. W posiedzeniu, protokolowanym przez Michała Patkaniowskiego, wzięli udział profesorowie Tadeusz Dziurzyński, Jan Gwiazdomorski, Stanisław Kutrzeba, Jerzy Lande, Szczęśny Wachholz i Fryderyk Zoll, a przedmiotem obrad były sprawy związane z uruchomieniem działalności Wydziału.

Braki kadrowe, odczuwalne zwłaszcza w pierwszym okresie, zmusiły do podjęcia ofiarnej pracy nawet najstarszych profesorów, m.in. Fryderyka Zolla, już wówczas ciężko chorego. Po śmierci Stanisława Kutrzeby w 1946 roku Katedrę Historii Prawa Polskiego przejął powracający z internowania Adam Vetulani. W ciągu następnych lat wychował on znakomitych uczniów i swych następców w katedrze: Stanisława Grodzkiego, Stanisława Płazę i najmłodszego, Wacława Uruszczaka. Kolejny z uczniów, Ludwik Łysiak, kierował wyłonionym w roku 1979 z Katedry Historii Prawa Polskiego zakładem, a następnie Katedrą Historii Administracji i Myśli Administracyjnej, którą prowadził w latach 2000–2006 Jerzy Malec.

W roku 1946 dotychczasową katedrę A. Vetulaniego, tj. prawa kościelnego, powierzono Tadeuszowi Silnickiemu, wcześniej pracującemu w Poznaniu. T. Silnicki wkrótce stał się ofiarą represji i w latach 1952–1957 pozbawiony był prawa wykładowania, a po powrocie na Wydział pracował w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa. Katedra Prawa Kościelnego została zlikwidowana w roku 1952. Jednostkę, którą kierował do śmierci Wojciech Maria Bartel, przywrócono dopiero w 1982 roku jako Zakład, a od 1991 – Katedrę Historii Prawa Kościelnego (od 2008 – Katedrę Prawa Kościelnego i Wyznaniowego).

Katedra Historii Prawa na Zachodzie Europy, wakująca po śmierci S. Estreichera, powierzona została Marianowi Jedlickiemu, a po jego przeniesieniu się na uniwersytet w Poznaniu – Michałowi Patkaniowskiemu. Kolejnymi kierownikami katedry w następnych latach byli Lesław Pauli, Irena Malinowska-Kwiatkowska i Stanisław Grodziski.

Katedrę Prawa Rzymskiego, wobec związania się od roku 1947 R. Taubenschlaga z Uniwersytetem Warszawskim, objął repatriowany ze Lwowa Wacław Osuchowski, kierujący nią do 1976 roku. Po jego przejściu na emeryturę katedrą kierowali jego uczniowie: Wiesław Litewski, a następnie Janusz Sondel.

Wydział Prawa stał się dla wielu uczonych z innych ośrodków naukowych ważnym etapem na powojennej drodze poszukiwania nowego miejsca pracy i życia. Jako tzw. profesorowie wspomagający znaleźli się w składzie Rady Wydziału, niekiedy na krótko, uczeni z ośrodków lwowskiego, wileńskiego i warszawskiego, którzy dalszą pracą w kolejnych latach związali się z innymi ośrodkami akademickimi. Na dłużej połączyli wówczas swe losy z Uniwersytetem Jagiellońskim Ludwik Ehrlich jako profesor prawa narodów, Kazimierz Przybyłowski jako profesor prawa międzynarodowego prywatnego i prawa cywilnego porównawczego, a także Marian Waligórski

jako profesor postępowania cywilnego. Wykłady ze skarbowości powierzono dawnemu profesorowi Politechniki Warszawskiej, Jerzemu Michalskiemu, zaś z ekonomii politycznej profesorowi Szkoły Głównej Handlowej, Feliksowi Młynarskiemu.

Zmiany ustroju i postępująca ideologizacja nauki, podporządkowywanej kolejnymi przepisami tzw. władzy ludowej, wywarły wpływ także na funkcjonowanie Wydziału Prawa. Profesorowie, jak wspomniany T. Silnicki i A. Krzyżanowski, byli pozbawiani prawa wykładania, z uczelni wydalanio osoby o niewłaściwym obliczu klasowym (Józef Skąpski), przymusowo przenoszono profesorów do innych ośrodków akademickich (Jan Gwiżdżomorski). Usiłowano wywierać wpływ poprzez odmowę wydania paszportu, jak w wypadku profesora Adama Vetulaniego, pozbawionego w ten sposób możliwości odebrania godności doktora *honoris causa* uniwersytetów w Strasburgu i Nancy.

Przejawem niekorzystnych zmian stały się również przekształcenia w strukturze organizacyjnej Wydziału, który rozpoczął po wojnie działalność w dotychczasowym kształcie. W roku 1952 uległa likwidacji katedra prawa kościelnego, dzieląc los zniesionej w 1950 katedry prawa handlowego i wekslowego (formalnie stworzono z niej trzecią katedrę prawa cywilnego).

Niekorzystne zmiany zaznaczyły się także w systemie uniwersyteckiego kształcenia prawników. Już w roku 1946 do obowiązkowego programu wprowadzono nowe przedmioty, m.in. współczesne doktryny społeczne oraz ustrój i prawo ZSRR. Powiązaniu z praktyką służyć miało wprowadzenie trzech specjalizacji: karnistycznej, cywilistycznej i administracyjnej. W roku 1949 wprowadzono na wydziałach prawa nową organizację, tym razem dwustopniowych studiów prawniczych. Trzyletnie studia pierwszego stopnia uprawniać miały do wykonywania zawodów prawniczych, zaś trwające jeden rok studia drugiego stopnia, które prowadzić mogły tylko wydziały Uniwersytetu Jagiellońskiego, Warszawskiego oraz w Poznaniu, uprawniały do uzyskania stopnia naukowego. Wydział Prawa UJ mógł je uruchomić dla specjalności karnej, a od kolejnego roku także finansowej, historycznoprawnej i cywilnej. Studia dwustopniowe prowadzono do roku 1953, po czym powrócono do studiów czteroletnich. Na Wydziale Prawa UJ studia I stopnia ukończyło 248 osób. Kolejna reforma systemu kształcenia prawników nastąpiła w roku 1956, gdy wprowadzono studia pięcioletnie, a uczelnie uzyskały nieco większą samodzielność w określaniu programu kształcenia, z czego skorzystano na Wydziale Prawa UJ. Do koncepcji studiów czteroletnich powrócono w roku 1965, a kolejna zmiana dokonana została w 1975. Niezadowolenie z jej zasad przyniosło korekty systemu i powrót do pięcioletnich studiów prawniczych, które od tej pory już są stałe na Wydziale Prawa UJ.

W okresie powojennym, oprócz prowadzonych od początku istnienia Wydziału studiów prawniczych, uruchomiono także na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku studia na kierunku administracja, początkowo będące studiami zawodowymi i uzupełniającymi, a następnie jednolitymi magisterskimi. Po ich likwidacji w połowie lat osiemdziesiątych studia ponownie uruchomiono od roku 1990 w ramach Studium Samorządności Społecznej, stanowiącego jednostkę międzywydziałową, zaś obecnie kształcenie prowadzone jest w ramach systemu dwustopniowego.

Ustawa o szkolnictwie wyższym z roku 1951 przekształciła dotychczasowe katedry w podstawowe jednostki organizacyjne, w których mogły być prowadzone zakłady. Z katedr mogły być tworzone zespoły albo instytuty. Utworzenie ich narzucono Wydziałowi w roku 1970, gdy z istniejących jednostek o podobnym charakterze powstały m.in. instytuty: Prawa Karnego, Historyczno-Prawny, Prawa Cywilnego, Nauk Politycznych. Instytuty zostały zlikwidowane wraz z decentralizacją Wydziału, możliwą po zmianach ustrojowych i zwiększeniu autonomii uczelni w zakresie jej określania wewnętrznej organizacji. Tylko Instytut Nauk Politycznych prowadził osobne studia, a na jego bazie w 2000 roku utworzony został nowy Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych. W ramach zmian organizacyjnych na Uniwersytecie Instytut Ekonomii przeniesiony został na Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ. Utworzony pierwotnie jako jednostka międzywydziałowa Instytut Prawa Własności Intelktualnej, działający w ostatnich latach na wspomnianym Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ, od roku 2012 przeniósł się na Wydział Prawa i Administracji, gdzie funkcjonuje jako Katedra Prawa Własności Intelktualnej.

Pewnym zakłóceniem w dotychczasowym modelu kariery akademickiej było wprowadzenie w roku 1951, zamiast dotychczasowych doktoratów, tzw. kandydatury nauk, którą traktowano jako niższy stopień naukowy, w odróżnieniu od wyższego, jakim był doktorat nauk prawnych. Osoby ubiegające się o kandydaturę nauk mogły być przyjęte na tzw. aspiranturę naukową. Od roku 1951 termin „docent” nie oznaczał już, jak poprzednio, stopnia uzyskanego w rezultacie procedury habilitacyjnej, lecz stawał się tytułem nadawanym, podobnie jak tytuł profesora, po zatwierdzeniu Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej. Do poprzedniego, choć zmodyfikowanego systemu powrócono po kilku latach: doktoraty przywrócone zostały w roku 1958, zaś habilitacje w 1960.

Omawiając powojenne losy Wydziału Prawa i Administracji UJ, należy także wspomnieć o działalności pracowników naukowych w katowickiej filii Uniwersytetu Jagiellońskiego, utworzonej zamiast istniejącego wcześniej punktu konsultacyjnego Wydziału Prawa i Administracji UJ, która dała początek utworzonemu w roku 1968 Uniwersytetowi Śląskiemu. Wielu przyszłych profesorów tamtejszego Wydziału Prawa i Administracji rozpoczynało swą karierę formalnie jako pracownicy UJ – filii w Katowicach, zaś krakowscy profesorowie, np. Mieczysław Sośniak, zasilili kadre nowego wydziału już odrębnej uczelni.

Zmiany dokonywane od pierwszych lat powojennych istotnie wpłynęły na funkcjonowanie Wydziału Prawa UJ, w którym wobec rosnących potrzeb dydaktycznych oraz rozwoju i specjalizacji nauk prawnych powstawały już wcześniej nowe katedry, m.in. prawa pracy, którą powierzono w roku 1950 Antoniemu Walasowi, a później Tadeuszowi Zielińskiemu. W roku 1954 powstała Katedra Prawa Rolnego, kierowana przez Stefana Rittermana, a następnie Sylwestra Wójcika i Aleksandra Lichorowicza. Przejściowo istniała Katedra Statystyki (Wacław Skrzywan), przekształcona w zakład w Katedrze Ekonomii Politycznej Kapitalizmu. Od roku 1950 obecna była na Wydziale Katedra Prawa Finansowego, powstała na bazie Katedry Skarbowości i Prawa Skarbowego, którą kierowali kolejno Witold Trąmpczyński, Jerzy Michalski, Karol Ostrowski, a w późniejszych latach Apoloniusz Kostecki.

Katedrą Prawa Administracyjnego po śmierci S. Wachholza kierował od roku 1952 Wacław Brzeziński, a od 1970 – Józef Filipek. Z katedry wyłoniły się w następnych latach nowe jednostki, m.in. Katedra Prawa Ochrony Środowiska (Andrzej Wasilewski) oraz Postępowania Administracyjnego.

Z Katedry Prawa Karnego, kierowanej przez Władysława Woltera, a następnie Kazimierza Buchałę i w latach 1994–2012 przez Andrzeja Zolla (z przerwą w latach 2000–2006, gdy kierownikiem była Maria Szewczyk), wyodrębniło się w okresie po II wojnie światowej kilka jednostek. W roku 1953 powstała Katedra Postępowania Karnego, którą kierował do chwili przeniesienia się na Uniwersytet Gdański w 1974 roku Marian Cieślak, a następnie, do 2003 – Stanisław Waltoś. Nieco później, w roku 1963, doszło do powstania Zakładu Kryminalistyki, który powierzono prowadzącemu już od kilku lat wykład z technik śledztwa i kryminalistyki Janowi Sehnowi, a po jego śmierci w 1965 – Tadeuszowi Hanauskowi, który kierował jednostką do 2000 roku. Nieco później, w roku 1978, już w obrębie działającego od 1970 roku Instytutu Prawa Karnego, utworzono Zakład Kryminologii, którym kierował, także po likwidacji instytutu i przekształceniu zakładu w katedrę, Andrzej Gaberle. Z Katedry Prawa Karnego powstała również Katedra Prawa i Polityki Penitencjarnej, którą kierował Mieczysław Rudnik, a następnie w latach 1992–2009 Zbigniew Hołda.

Katedrą Prawa Państwowego, powierzoną w roku 1945 Konstantemu Grzybowskiemu, kierował od 1958 – Witold Zakrzewski, a po jego śmierci, od 1988 roku – Paweł Sarnecki. Z Katedry Prawa Konstytucyjnego wyłoniła się kolejna jednostka, Katedra Historii Doktryn Politycznych i Prawnych, kierowana od roku 1958 przez Konstantego Grzybowskiego, a po jego śmierci, do 1983 – przez Marka Sobolewskiego. Katedrą Teorii Państwa i Prawa w latach 1954–1988 kierował Kazimierz Opałek. W tej katedrze rozpoczynała karierę naukową Maria Borucka-Arctowa, pierwsza kobieta profesor na polskim wydziale prawa, kierująca w następnych latach pierwszą w Polsce Katedrą Socjologii Prawa, utworzoną na Wydziale Prawa UJ z przekształcenia Zakładu Socjologii Prawa i Instytucji Politycznych.

Katedrą Prawa Narodów, kierowaną przez znakomitego uczonego L. Ehrlicha, objął jeden z jego najwybitniejszych uczniów, Stanisław Nahlik, a po jego przejściu na emeryturę – od 1981 roku – Gwidon Rysiak, pozostający na tym stanowisku do swej śmierci w 1996 roku.

Grono krakowskich cywilistów wzmocniło się w kolejnych dekadach po zakończeniu II wojny światowej, gdy do wymienionych wyżej znakomitych uczonych Stefana Grzybowskiego i Kazimierza Przybyłowskiego dołączyli przedstawiciele młodsze- go pokolenia: Franciszek Gizbert-Studnicki, Andrzej Kopff, Józef Skąpski, Bronisław Walaszek, Sylwester Wójcik, a w następnych latach Edward Drozd, Janina Zamorska i Bogumił Gawlik. W roku 1973 utworzona została Katedra Prawa Gospodarczego, którą kierował do 1994 roku Stanisław Włodyka, a później, do 1996 – Ireneusz Weiss. Katedrą Postępowania Cywilnego po śmierci Mariana Waligórskiego kierował do 1981 roku Władysław Siedlecki, a następnie, do 1991 – Andrzej Miączyński i w latach 1995–2012 Andrzej Oklejak.

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego pozostaje nie tylko czołową placówką dysponującą największym potencjałem naukowym. Niezmiennie od lat zwycięża także w rankingach publicznych wydziałów prawa w Polsce, a najwyższy poziom kadry nauczającej i sposobu kształcenia potwierdzają przyznane przez Polską Komisję Akredytacyjną certyfikaty jakości dla kierunków: prawa i administracji. Od roku 2014/2015 prowadzone są także studia Prawo własności intelektualnej i nowe media.

Współczesny Wydział składa się z 27 katedr oraz 6 zakładów, działają na nim 2 pracownie oraz Poradnia Studencka, Ośrodek Koordynacyjny Szkół Praw Obcych i Centrum Alternatywnego Rozwiązywania Sporów. Wśród 206 zatrudnionych pracowników naukowych 89 osób to profesorowie i doktorzy habilitowani, 78 to adiunkci, 28 – asystenci, zaś 11 to wykładowcy.

Wybrana literatura

- Alma Mater w podziemiu. Kartki z dziejów tajnego nauczania w Uniwersytecie Jagiellońskim 1941–1945*, red. M. i A. Zaręba, Kraków 1964.
- Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego od roku 1864 do roku 1887 i obraz jego stanu dzisiejszego wraz z rzeczą o rektorach od czasów najdawniejszych*, Kraków 1887.
- D. Malec, *Nauki historycznoprawne w Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie 20-lecia międzywojennego. Historia prawa polskiego* [w:] *Nauki historycznoprawne w polskich uniwersytetach II Rzeczypospolitej*, red. M. Pyter, Lublin 2008.
- M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy kołłątajowskiej do końca XX stulecia*, Kraków 1964.
- J. Sondel, *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2012.
- K. Stopka, A.K. Banach, J. Dybiec, *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000.
- W. Uruszczak, *Facultas Iuridica Cracoviensis (Sześć wieków w służbie Ojczyzny)* [w:] *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji*, red. J. Stelmach, W. Uruszczak, Kraków 2000.